

ben érdekes megjegyzéseket ad elő a Toldi készüléséről, de a kinek könyve csak akkor került kezembe, mikor fejemben már rég megfogamzott a főntebb kifejtett hypothésis. (E sorok külső egymásutánja különben belső gondolatmenetemet is híven tükrözi.)

Ercsey szerint ugyanis Arany hivatalos teendői miatt a Toldi megírására csak az éjjeli és kora reggeli órákat, azokat is úgyszólván csak lopva fordíthatta; a mű az 1846. év nyarán készült, aránylag igen rövid idő alatt. S e rövid időből is sokat elrabolt az, hogy a tőszomszédban lakó csizmadiának legényfia ugyanazon nyári éjszakákon, alig néhány lépésnyire Arany dolgozó szobájához, késő éjjelekig fújta a klarinétot, a mi az Arany türelmét gyakran nehéz próbára tette és őt vérig boszantotta. (I. m. 38. l.)

Nem a mindenáron hypothésis-alkotás vágya vezetett e sorok írásában, hanem hogy valami csekélységgel én is hozzájáruljak a Toldi megszületése külső körülményeinek ismertetéséhez és a költemény némely részletének méltányos megítéléséhez; és ugyane szempontokból fejezem ki azt az óhajtásomat, vajha Aranynek még élő hozzátartozói, jó barátai és költőtársai, a kik talán e tárgyban bizonyosabbat tudnak, nyilatkoznának föltevésém helyessége vagy helytelensége felől.

KARDOS ALBERT.

ÉSZREVÉTELEK KARDOS ALBERT CZIKKÉRE «TOLDI XII. ÉNEKÉ»-RŐL.

Folyóiratunk egyik belmunkatársa cikkíró utolsó sorai által felhivatván az észrevételre, pótlásul ezt írja. Arany a Toldi XII. énekét gyorsan írta, mert köztudomásúlag pályamű levén, 1846 deczember közepére be kellett fejeznie, hogy az akkor igen hátrányos póstaviszonyokat is tekintetbe vévén, a munka idejében érkezék Budapestre, a pályázatra. A pályaművek 1847 január legelején kiadattak a bírálóknak s ezek már január 23-án kihirdették az eredményt, mely *Toldit* jelölte ki győztesül. Erdélyi János aznap rögtön ír Aranynek és tudósítja őt győzelméről. (L. *Arany J. hátrahagyott iratai és levelezései* III. k. 30. l.)

Miért fordított Arany az utolsó énekre kevesebb gondot, mint a többire, azt a sietségen kívül még más körülmények

is megmagyarázzák, melyekre nézve a hivatkozott levelezés 22. és 23. lapjai adnak kellő felvilágosítást. Arany ugyanis ekkor hivatalos teendőin kívül ezer más irodalmi tervvel volt elfoglalva, melyek mellett *Toldi* csak melleleg — magánszorgalomból — készült lassacskán mindaddig, míg a pályázati határidő a költőnek körmére nem égett. Szilágyi Istvánnal rengeteg terjedelmű munkásságba fognak. Sophoklest, Platot, Aristophanest, főleg pedig Shakesperet olvassa s részben fordítja Arany, ezenkívül Szilágyi egy *Zrínyi* című drámáját is fésülgeti, inkább a maga dolgát hanyagolván el kissé, mintsem tekintélyes barátja iránt legyen késedelmes.

Hogy aztán a XII. ének miért maradt úgy s miért nem simíttatott át a különben oly gondos Arany által, arra is felel a *Levelezések* 59. és 67. lapja. Petőfi ugyanis ezt írja új barátjának: «Hallom, visszakérted *Toldit*, *javítani* vagy mi. (Arany maga is írja Szilágyinak, hogy *Toldin* itt-ott javítani akar.) *Ugyan minek?* Hanem ha már ott van, legalább iparkodjál felküldeni, hogy minél hamarabb kinyomhassák s aztán *hadd bámulhassa két ország!*» Azonban Aranyt e dicséret se szédítette volna meg, bizonyosan átjavítja a bírálók által is kifogásolt helyeket (az egy «ökre-örökre» kivételével, melyben nem engedett), ha az ápr. 17-iki tűzvész Szalontát le nem égeti. E hangulat, mely Aranynak Petőfihez írt ápr. 21-iki levelében tükröződik, nem volt alkalmas az aprólékos javítgatásokra, de meg a leégettnek most már minél előbb pénz is kellett, azért ment *Toldi* úgy a hogy s Petőfi gondjai alatt végre június végén kikerül sajtó alúl. (79. lap.)

A nagyon is népies kifejezések meghagyását ismét megmagyarázza Petőfi néhány levele s különösen a 64. lapon olvasható, melyben elragadtatását fejezi ki a fölött, hogy mikor *Toldi* alszik, a nyál folyik szájából. («Ezért sokan le fognak köpni, de én megcsókollak».) Hogy változtatott volna ezeken Arany, mikor Petőfinek meg épen ez tetszett legjobban. Ezek az okok tehát, melyek miatt a XII. ének olyan, a milyen.

A BETEG KIRÁLY.

(Greguss Á. meséje.)

Greguss Ágostnak 1878-ban, az Athenæum kiadásában megjelent «Meséi» között van egy, «A beteg király» című darab, melyet, mint nagyon is párhuzamosnak nevezhető művet egy 1799—1873-ig élt holland költő, P. T. Helvetius van den Berg